

POETIKA PROSVJETITELJSTVA – 60 GODINA *15 DANA*

Nives Sertić
nives.sertic@gmail.com

Ovaj tekst proizašao je iz promišljanja i rezimiranja mog umjetničkog istraživanja i prostorne instalacije na temu 60 godina časopisa *15 dana* tijekom 2016. godine.

Dinamika *15 dana*

Godine 2016. bila sam pozvana da povodom 60 godina objavljivanja časopisa *15 dana* krenem u umjetničko istraživanje arhive časopisa i predstavim ga potom umjetničkom intervencijom. Intrigantna je već bila sama činjenica da se radi o časopisu specifične orijentacije, s dugim i neprekinutim kontinuitetom izlaženja. Otvaranje njegove arhive doživjela sam poput otvaranja riznice znanja u koju sam u kratkom roku istraživanja tek zavirila, suočena s impresivnim brojem autora i tema koje je časopis okupio i obuhvatio kroz niz godina. Krajnji rezultat istraživanja je primarno umjetnički, što znači da nije baziran na čistoj faktografiji, već na sublimaciji cjelokupnog korpusa materijala, promatranju samog koncepta časopisa, kontekstualiziranju istog, i konačno vizualnoj interpretaciji navedenog. Istraživanje sam stoga fokusirala na izdvojene koncepte i ideje ovog časopisa, koji su bili najistaknutiji unutar cjelokupnog perioda njegova izlaženja, a s obzirom na kontekst i teme.

Mnogo je faktora koji određuju dinamiku *15 dana* kroz njegovih 60 godina – a to je popriličan životni vijek, koji sa sobom nosi očekivane promjene tematskih fokusa, uredništva i grafičkog tretmana, pa i utjecaje društveno-političkih prilika na sam časopis o kulturi. Njegova je tematska konstanta – umjetnost i kultura, uslijed tih promjenjivih okolnosti uspostavljala i različite odnose spram čitatelja.

Ovdje ću se zadržati tek na činjenicama koje su nužne za razumijevanje mog rada, a ne na iscrpnijoj faktografiji povijesti časopisa, jer je na tu temu već u više navrata pisano.¹ Prvi broj, izašao 1. listopada 1957., bio je mali osmostrani bilten-informator, nastao iz ideje da svakih 15 dana informira radnike koji se educiraju u RANS-u o kulturnim događanjima u Zagrebu te ih tako, kao nadopunu svojih programa edukacije o kulturi,

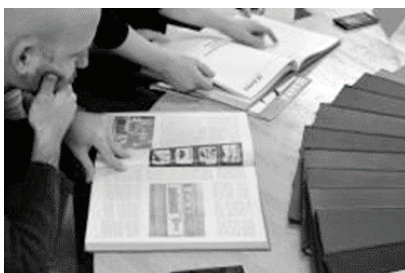
¹Izdvajam: R. Kovačević, *Časopis 15 dana ili kako preživjeti 60 godina*, u: «Prvi okrugli stol», Zagreb, 2017.

potiče da posjećuju sama događanja. Već drugi broj je bio, uz same tekstove o događajima, sadržajno nadopunjen biografijama autora, pa zahvaljujući toj maloj razlici počinje poprimati naznake časopisa, da bi nakon par brojeva, tijekom 1958. godine, u nešto opsežnijem i većem formatu to i postao. Ubrzo dvije osnovne cjeline lista zamjenjuju uloge: informativni dio postaje sekundaran, da bi se s godinama marginalizirao, a zatim se i posve ugasio, dok autorski tekstovi i osvrti iz područja umjetnosti i kulture, uz zabavne blokove, postaju gradivna osnova časopisa. Tako je već kroz prvih par godina svoga postojanja, slijedom prijelaznih faza, inicijalni osmostrani bilten sadržajno i dimenzijama poprimio formu časopisa. Ovaj kratki pregled osnovne dinamike razvoja *15 dana*, čija je kvaliteta sadržaja u svim razdobljima bila evidentna bez obzira na pojedinačne stilove glavnih i grafičkih urednika te pojedinih autora, poslužio mi je kao početna orijentacija u radu.

Čitatelj časopisu

Uz tu, ne baš standardnu razvojnu putanju, jasno se ističe različita relacija časopisa prema ciljanom čitatelju, odnosno tome tko on jest, kako mu se pristupa i kako se s njim komunicira. Odnos časopis – čitatelj se znatno mijenjao kroz 60 godina, prvo unutar samog časopisa, a zatim i s obzirom na vanjske okolnosti razvoja informacijskih medija i tehnologija. On je, uz vremensku lentu kao vizualnu posljedicu mog istraživanja te razvojne linije, postao bitan kompozicijski i dramaturški element prostorne grafike, i čitave priče o samom časopisu.

S obzirom na to da je *15 dana* nastao kao informator u Radničkom sveučilištu, prvi je čitatelj logično bio radnik/radnica koje se informira, a tako posredno i educira o kulturnim događanjima u gradu. U zlatnom dobu ovog časopisa, 1960-im godinama, kada časopis izlazi u dvadesetak brojeva godišnje, komunikacija s čitateljima je najintenzivnija i prelazi u svojevrsnu interakciju, sve do razine izravnih poziva na suradnju tj. inkluzivnosti koja logično proizlazi iz tadašnje opće socijalne i edukacijske politike u državi.

Slika 1: 15 dana i čitatelj (fotografirao: Damir Gamulin, 2018)

Nakon 60-ih godina ta se komunikacija gubi i časopis ponovno postaje standardno ekskluzivni prostor za odabrane autore – što nije utjecalo na kvalitetu časopisa, ali svakako jest na afirmaciju čitatelja kao aktivnog sudionika u njegovu kreiranju. S druge pak

strane, u to se doba otvara i splitska redakcija, pa časopis i tim kanalom postaje dostupan široj javnosti, a ne samo radnicima koji se educiraju u RANS-u, njemu srodnim institucijama i tvornicama. Ta je dostupnost i distribucija, uz kvalitetu tekstova, časopis održala do danas, premda se postepeno udaljio od izravne komunikacije s čitateljima i odabira aktualnih tema, što je dijelom posljedica stava različitih uredništva, a dijelom i suvremene pozicije časopisa kao medija. Današnja nam pozicija časopisa generalno otvara pitanje kako ga kroz tiskani ili digitalni medij revitalizirati te ga učiniti ponovno aktualnim, te preispitati na koji bi se način ponovno mogao aktivirati odnos s čitateljem...

Pitanja koja su danas aktualna u odnosu čitatelja naspram medija časopisa (u kulturi), ali i samog generalnog odnosa prema umjetnosti i kulturi, otvorena su upravo promatrajući odnos s čitateljem u 'zlatnim' 60-im godinama. Radnik-čitatelj kroz taj period postaje aktivni protagonist časopisa, pozvan da svojim primjerom svjedoči, kreira i potiče svoje kolege, ali i sve ostale čitatelje, ne samo na konzumaciju sadržaja, nego i na promišljanje, kreiranje vlastitog stava o umjetnosti i kulturi, te svojim angažmanom i izravno sudjelovanje u stvaranju časopisa i njegovog sadržaja. Ta inkluzivnost nije, kako je već spomenuto, nastala slučajno, nego je posljedica tadašnje afirmativne politike prema radniku i radničkoj klasi općenito, a u sebi nosi humanističku ideju prosvjetiteljstva, odnosno obrazovanja za svakog čovjeka bez obzira na društveni status i klasu. Činom aktivnog uključivanja čitatelja, i otvorenosti za takvo fleksibilno uredništvo časopisa, primjena afirmativne društvene i političke ideologije tog vremena je time izgradila samu poetiku časopisa.

Prosvjetljeni prostor

Mali bilten od osam stranica nastao je 1957., tri godine prije dovršetka zgrade RANS-a Moša Pijade u tadašnjoj Ulici Proleterskih brigada. Njegov početni razvoj prema časopisu išao je u korak s idejom samog prostora s kojim se nakon te tri godine i stopio. Nije se radilo samo o fizičkom ili funkcionalnom stapanju lokacije i uredništva časopisa, nego i sadržajnoj interakciji. Zgrada i časopis su, svaki na svoj način, afirmirali istu ideju: sinergiju kulture i edukacije radničke klase, a nadalje i svakog zainteresiranog pojedinca. Forme proizašle ih arhitektonskih tema – široki komunikacijski kanali interijera i staklene stijene umjesto betonskih zidova koje čine opnu građevine, ovdje se mogu čitati kao metafore protočnosti i dostupnosti informacija svima. Ako te metafore prenesemo u medij časopisa, možemo ga promatrati kao sredstvo kojim se ideja prostora iznosi izvan same zgrade – i postaje otvoreno polje komunikacije između časopisa i čitatelja s vrhuncem u navedenom razdoblju 1960-ih.

Tema unutarnjih dinamika, ali i utjecaja vanjskih faktora na časopis, u moju prostornu instalaciju je upisana samom svjetlošću zahvaljujući razlici u transparentnosti i vidljivosti sadržaja, pod utjecajem svakodnevne izmjene svjetla i tame. Kontinuitet časopisa je predstavljen vremenskom lentom i svim izdanjima ponuđenim za čitanje na nekadašnjem stolu čitaonice. Taj okrugli stol svojom formom, ali i nekadašnjom aktivnom pozicijom u centru čitaonice, predstavlja još jedan simbol tadašnjih prosvjetiteljskih ideja – na njemu

su se nekada čitali časopisi s nizom aktualnih tema, a u ovom slučaju je posjetiteljima na čitanje dana cjelokupna povijest ovog i danas živućeg časopisa. Osim kronološkog pregleda, instalaciju čini i deset citata iz razdoblja tog najintenzivnijeg odnosa časopisa i čitatelja tijekom 60-ih. Citati nisu postavljeni kao sami sebi svrha, odnosno kao podsjetnik na nekadašnji aktivan odnos (naspram) čitatelja, već su kao začudni odgovor postavljeni ispod aktualnih pitanja o današnjem odnosu pojedinca prema časopisu, umjetnosti i kulturi općenito.

Bivanje u prostoru Učilišta, nekadašnjeg *Moše*, s jedne strane priziva prošlost, dok istovremeno njegova i dalje živa prosvjetiteljska djelatnost i vizija otvaraju vrata budućnosti. Krećući se tim prostorom, kao da se istovremeno krećemo u oba smjera. Vrijeme tu nije stalo, ono putuje osvrćući se oko sebe da bi se prisjetilo i potegnulo neke od olabavljenih niti. Svih 60 godina *15 dana* živi zajedno s prostorom, a kroz ovu instalaciju u toj pukotini između vremena postavljaju ponovno pred pitanja o vitalnosti našeg duha i vitalnosti našeg vremena, i o ulozi kulture i umjetnosti u njemu. Čitajte *15 dana* i ubuduće, i unazad, svih 60 godina.

Slika 2: Citati u prostoru (fotografirao: Damir Gamulin, 2018)